

Ur *Zenit* nr 48 1976

Louis Althusser

Marxism och klasskamp

*Vi publicerar här Louis Althusser's förord till den andra upplagan av **Marta Harnecker's** handbok om Den historiska materialismens grundläggande principer [Los conceptos elementales del materialismo histórico] (Siglo XXI, Mexico). Althusser gör här läsaren uppmärksam på helhetsperspektivets centrala betydelse i den marxistiska analysen. Inget av den historiska materialismens grundläggande begrepp får betraktas isolerat från de andra. Att göra så är ekonomismens vanliga fel. Begreppet 'produktivkrafter' kan inte förstås oberoende av 'produktionsförhållandena'. Arbetsprocessen sker inte i ett tomrum utan förutsätter bestämda sociala relationer som i klassamhällen med nödvändighet måste vara klasskampsförhållanden. Produktionsprocessen kan i sin tur inte heller betraktas avskild från 'ideologin' och 'politiken'. Utan en reproduktion av de materiella och sociala produktionsbetingelserna kan produktionsprocessen inte fortgå. Och vad är denna reproduktionsprocess annat än just en klasskamp? Det är därför klasskampen, hävdar Althusser, måste anses utgöra marxismens 'springande punkt' — det som ger teorin dess helhetsperspektiv.*

Om Marta Harnecker

Marta Harnecker är en chilensk marxistisk sociolog (född 1937).

Under sina studier i Paris gjorde hon bekantskap med Althusser-skolan. Hon återvände 1968 till Chile (där hon verkade i Socialistpartiet), men tvingades i exil efter Pinochets statskupp hösten 1973. Hon tog först sin tillflykt till Kuba, men har under de senaste årtiondena flyttat mellan Kuba och i Kanada (där hennes make, den marxistiske ekonomen Michael A. Lebowitz haft en universitetstjänst).

Första upplagan av *Los conceptos elementales del materialismo histórico* kom ut 1969. Den har sedan dess kommit ut i över 50 upplagor (i olika länder) och har sålts i över 1 miljon exemplar. Den har använts till skolning i kommunistiska och socialistiska organisationer i hela den spansktalande världen sedan början av 1970-talet. En förkortad version av boken finns i engelsk översättning, *The Basic Concepts of Historical Materialism* (1976).

Marta Harnecker har skrivit 82 böcker och mängder med mindre skrifter och artiklar. Flera av böckerna handlar om Kuba – av dessa kan nämnas *Cuba ¿dictadura o democracia?* [Kuba – diktatur eller demokrati?], som finns i engelsk översättning *Cuba: Dictatorship or Democracy* (1:a upplagan 1978, utvidgad 1979). Hon har även skrivit om andra länder i Latinamerika, bl a Venezuela.

Hennes senaste bok, *Un mundo a construir* Nuevos caminos [En värld att bygga, Nya vägar], utg. 2013, har fått flera utmärkelser – och är förannonserad i engelsk översättning denna höst under titeln *A World to Build. New Paths toward Twenty-First Century Socialism* (på Monthly Review Press).

11/9 2014 Martin F

För att presentera Marta Harneckers *nya handbok* må det tillåtas mig att påminna om en mycket enkel princip. Den är enkel, men dess teoretiska och politiska konsekvenser är viktiga.

Principen lyder som följer: hela Marx' teori, dvs. den *vetenskap* som Marx grundat (den historiska materialismen) och den *filosofi* som Marx banat väg för (den dialektiska materialismen) har *klasskampen* som sin kärna och sitt centrum.

Klasskampen är alltså 'den springande punkten', inte bara i den marxist-leninistiska arbetarrörelsens politiska praktik, *utan även inom teorin*, inom den marxistiska vetenskapen och filosofin.

Alltsedan Lenins tid, vet vi att filosofin representerar klasskampen inom teorin: mer exakt att all filosofi representerar en klasståndpunkt inom teorin, vilken står i motsättning till andra klasståndpunkter. Vi vet alltså att den marxist-leninistiska filosofin (den dialektiska materialismen) står för den proletära klasståndpunkten inom filosofin: det är den 'springande punkten' för att förstå den marxist-leninistiska filosofin och för att utveckla den. Det är den 'springande punkten' för att förstå varför denna filosofi kan sluta upp med att 'tolka' världen, för att istället hjälpa till med dess revolutionära omvandling.

Men att klasskampen är den 'springande punkten' också inom Marx' *vetenskapliga* teori är kanske svårare att förstå.

Jag nöjer mig med ett enda exempel: *Kapitalet*. Det är en bok som innehåller den marxistiska vetenskapen, den marxistiska vetenskapens grundläggande principer. Fördenskull bör vi inte göra oss några illusioner. Det räcker inte att ha en bok framför näsan, man måste också *kunna* läsa den. Det finns nämligen ett sätt att 'läsa' *Kapitalet*, ett sätt att 'förstå' och 'framställa' Marx' vetenskapliga teori, som kan vara *helt och hållet borgerligt*: Borgerligt vilket innebär: påverkat, märkt och genomsyrat av den borgerliga ideologin, mer exakt av den ekonomistiska och sociologiska borgerliga ideologin:

Man kan till exempel läsa *Kapitalet* på följande sätt: som en den *politiska ekonomins* teori om det kapitalistiska produktionssättet: Man börjar med infrastrukturen, man undersöker 'arbetsprocessen', man urskiljer 'produktivkrafterna' och 'produktionsförhållandena', man analyserar varan, penningen, räntan, profiten, profittkvotens fallande tendens etc., etc: Kort sagt, i *Kapitalet* avslöjas omsorgsfullt den kapitalistiska ekonomins 'lagar': Och efter att ha avslutat denna analys av de 'ekonomiska' mekanismerna, kommer man därutöver med ett litet tillägg: de sociala klasserna, klasskampen:

Kommer då inte det korta oavslutade kapitlet om de sociala klasserna *allra sist* i *Kapitalet*? Måste man inte vänta med att tala om sociala klasser *ända tills* man demonterat den kapitalistiska ekonomins hela maskineri? Inbjuder inte Marx oss att betrakta de sociala klasserna (och därmed klasskampen) som enbart *produkt*, den sista produkten av den kapitalistiska ekonomins struktur, som dess resultat? Är inte de sociala klasserna helt enkelt *effekten* av den kapitalistiska ekonomin, *och klasskampen helt enkelt effekten av klassernas existens*?

Denna läsning, denna tolkning av *Kapitalet* innebär en allvarlig deformation av den marxistiska teorin: en *ekonomistisk* (borgerlig) deformation. De sociala klasserna finns inte i slutet av *Kapitalet*: de är närvarande i *Kapitalet* från början till slut: Klasskampen är inte en effekt avhängig av de sociala klassernas existens: klasskampens och klassernas existens är en och samma sak: Klasskampen är 'den springande punkten' för att förstå *Kapitalet*:

När Marx gav *Kapitalet* underrubriken: *Kritik av den politiska ekonomin*, ville han inte enbart säga att han föresatte sig att kritisera de klassiska ekonomerna, utan avsåg även att kritisera den

ekonomistiska (borgerliga) *illusionen*: Han ville framföra en grundlig kritik av den borgerliga illusion som noggrant skiljer den ekonomiska produktionen och varuutbytet från de sociala klasserna och den politiska kampen: Marx ville påvisa att förutsättningarna för produktionen, för den kapitalistiska varans cirkulation och fördelning (alltså för hela den så kallade politiska ekonomin) domineras och genomsyras av existensen av sociala klasser och klasskamp:

Låt mig med några ord förklara vad som är kärnan i Marx' tes: Det finns inte någon 'ren' ekonomisk produktion, ingen 'ren' varucirkulation, ingen 'ren' fördelning av varan: Alla dessa ekonomiska fenomen är processer som äger rum *under sociala förhållanden* som i sista hand, dvs: under ytan, är förhållanden mellan klasser, mellan antagonistiska klasser, dvs: klasskampsförhållanden:

Låt oss se på den *materiella* produktionen av socialt nödvändiga varor (bruksvärden) så som de ter sig för det nakna ögat ute i produktionsenheterna (i fabriker, inom jordbruket etc): Denna materiella produktion har sin förutsättning i produktivkrafternas existens, vilket innebär att 'arbetskraft' (arbetarna) sköter produktionens verktyg och maskiner, vilka omvandlar en råvara: En borgerlig ekonom', eller en 'ekonomistisk' läsare av *Kapitalet* ser däri endast en *teknisk* arbetsprocess: Men det räcker att med Marx tänka efter, för att den tolkningen är felaktig: Det är nödvändigt att slå fast följande: produktivkrafterna förverkligas i den arbetsprocess *som domineras* av produktionsförhållanden, vilka bygger på *utsugning*: Om det finns arbetare, så är de lönarbetare och därmed utsugna; om det finns lönarbetare som inte äger annat än sin arbetskraft och tvingas (av hungern: Lenin) att sälja den, så innebär det att det finns kapitalister som besitter produktionsmedel och köper arbetskraft för att suga ut den, för att av den tillägna sig mervärdet: Det faktum att antagonistiska klasser existerar hör alltså till produktionen som sådan, *det hör till produktionens kärna*: till produktionsförhållandena:

Man måste gå längre: produktionsförhållandena är inte något som kommer ovanpå produktivkrafterna i egenskap av dessas 'form': Produktionsförhållandena genomsyrar produktivkrafterna, eftersom arbetskraften som förverkligar produktivkrafterna själv är en del av dessa, och eftersom den kapitalistiska produktionsprocessen ständigt söker suga ut arbetskraften maximalt. Och eftersom denna tendens behärskar hela den kapitalistiska produktionsprocessen måste det påpekas att produktionens *tekniska* mekanismer är underordnade den kapitalistiska utsugningens (klass-)mekanismer: Det man kallar produktivkrafter är på en gång den materiella basen ('den tekniska basen', säger Marx) och den historiska formen för produktionsförhållandenas existens, alltså *formen* för utsugningsförhållandena. I sin första bok (fjärde delen, kapitlen 14 och 15) har Marx på ett beundransvärt sätt visat att de på varandra följande grundvalarna och formerna för produktionsprocessens organisation (från manufakturfabriken till storindustrin) inte var annat än de på varandra följande grundvalarna och formerna för de kapitalistiska produktionsförhållandenas materiella och historiska existens: Det är alltså ett ekonomistiskt och teknokratiskt misstag att skilja produktivkrafter och produktionsförhållanden åt: Det som gäller är tendensen till enhetlighet mellan materiella existensformer, produktivkrafter och produktionsförhållanden, *detta under produktionsförhållandenas dominans*:

Om det är på det viset, finns det ingen 'ren' produktion, ingen 'ren' ekonomi: I och med produktionsförhållandena är de antagonistiska klasserna närvarande från produktionsprocessens begynnelse: Med dessa förhållanden mellan antagonistiska klasser läggs grunden till klasskampen: klasskampen har sina materiella rötter i själva produktionen.

Men det är inte allt: Inget samhälle existerar, dvs: blir bestående i historien, annat än om det under sin produktion *återskapar* de materiella och sociala villkoren för sin existens (för sin produktion): Alltså är villkoren för det kapitalistiska samhällets existens, villkoren för den

utsugning som kapitalistklassen underkastar arbetarklassen: Kapitalistklassen *måste återskapa dem*, kosta vad det kosta vill: För att förstå Kapitalet måste man alltså höja sig till återskapandets nivå: då ser man att bourgeoisien inte kan säkerställa utsugningens stabilitet och varaktighet på annat sätt än genom att föra en permanent klasskamp gentemot arbetarklassen: Denna klasskamp förs genom att vidmakthålla eller återskapa de materiella, ideologiska och politiska förutsättningar för utsugningen: Den förs *inom produktionen* (reduktion av lönen, vilken tjänar att återskapa arbetskraften, repression, sanktioner, avskedanden, antifacklig kamp etc.): Den förs samtidigt *utanför produktionen*: det är här statens roll kommer in, den repressiva statsapparaten och de ideologiska statsapparaternas (det politiska systemet, skolan, kyrkan, informationen) roll, för att kuva arbetarklassen med hjälp av repressionen och ideologin:

Om man läser den på det sättet, upphör *Kapitalet* att vara en teori om kapitalismens 'politiska ekonomi', och blir istället teorin om de materiella, juridisk-politiska och ideologiska formerna för ett produktionssätt som grundar sig på utsugningen av avlönad arbetskraft, — och blir istället en revolutionär teori: Om man läser den på det sättet, återger man den politiska ekonomin, produktivkrafterna, tekniken, etc., dess rätta platser:

Om det förhåller sig så kan man skapa sig *en annan uppfattning* om klasskampen, och avstå från vissa illusioner, som de 'humanistiska' illusionerna, vilka formats av den småborgerliga ideologin (och som kompletterar de 'ekonomistiska' illusionerna): Man tvingas överge uppfattningen att det kapitalistiska samhället på något sätt skulle funnits till före klasskampen, och att den klasskamp vi känner skulle bestå av proletariats (och dess allierades) revolt mot samhällets 'orättvisor': I verkligheten är själva klasskampen i det kapitalistiska samhället intimt förbunden med det kapitalistiska samhället, den började vid dess födelse, och bourgeoisien har fört kampen ända från begynnelsen med en grymhet utan like riktad mot ett avväpnat proletariat: Långtifrån att enbart revoltera mot 'orättvisor', har proletariatet ursprungligen bara *gjort motstånd mot borgarklassens kamp*, innan det organiserat sig, utvecklat sin medvetenhet, och övergått först till motoffensiv och sedan till en offensiv som lett ända till maktövertagande:

Om det förhåller sig så, om Marx' vetenskapliga teori visar oss att allt är avhängigt av klasskampen förstår man bättre denna händelse som saknar motsvarighet i historien: 'förenandet' av den marxistiska teorin och arbetarrörelsen: Man har inte funderat tillräckligt *på följande fråga*: hur och varför kunde arbetarrörelsen som fanns innan Marx och Engels skrev *Manifestet känna igen sig* i ett så svårt verk som *Kapitalet*? Jo, från den gemensamma utgångspunkten: klasskampen. Den utgjorde kärnan i arbetarrörelsens dagliga praktik: Den utgör kärnan i *Kapitalet* och i den marxistiska teorin: Marx har inom den vetenskapliga teorin gett arbetarrörelsen vad denna gett honom av politisk erfarenhet:

Som Mao säger: 'Låt oss aldrig glömma klasskampen'.

(Övers: Ulrika Jakobsson)